

Лісовський А. М. Творчість Т. Шевченка і духовний світ учнів сучасної школи // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2010. – №21. – С. 294-298
А. М. Лісовський (м. Житомир).

Антон ЛІСОВСЬКИЙ

ТВОРЧІСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА І ДУХОВНИЙ СВІТ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається роль творчості Т. Шевченка у духовному розвитку учнів

Ключові слова: духовні надбання, трагедії і біди, духовний смисл, відображення, фактор, естетичний, виховання.

Приходять і відходять у небуття людські покоління, залишаючи нащадкам результати своєї праці, духовні здобутки і проблеми, відображені в легендах, міфах, піснях і сагах свого часу.

Все у світі тлінне, а духовні радощі і тривоги вічні. З прилучення до них починається духовне прозріння окремої людини і цілих поколінь, які, пізнавши пошуки духу попередників, мають зробити новий крок назустріч долі. Так проявляє себе характер вічного зв'язку часів і поколінь, неперервного поступу з минулого у майбутнє. А орієнтирами на цьому шляху виступають духовні сутності, відкриті найвидатнішими представниками народу, національними геніями, здатними в реаліях світу бачити причини трагедій і бід, передбачати майбутнє.

Є велика таїна мистецтва і таїна геніальності, коли людина, що живе поруч, п'є з нами воду з однієї криниці, бачить те, чого не бачать інші. У творчості, в долі таких людей відображається доля, прагнення і надії народу, його дух. Тому і промовляють з гордістю англійці ім'я В. Шекспіра, росіяни – О. Пушкіна, поляки – А. Міцкевича, українці – Т. Шевченка.

У португальського письменника Пауло Коельо є глибока думка про те, що Всевишній створив цей світ, «щоб люди крізь видиме прозрівали духовне <...> ти в пустині, занурся в пустиню. Вона, як і все, що існує на Землі, допоможе тобі пізнати світ...

– А як же мені зануритися в пустиню?

– Слухай своє серце...»¹

Т. Шевченко серцем чув стогін своєї закріпаченої землі, болів її болями. Ми сьогодні й уявити не можемо, що значить кріпосне рабство, коли людину могли продати, купити, обміняти на коня чи вола. Згадаймо Огієнка: коли Катерина II ввела в Україні кріпосне право (1785 р.), «тихий наш край занімів у кайданах кріпацтва»². А Т. Шевченко це відчув на собі, а себе невід'ємною частиною народу, і народ у ньому побачив вираження своїх дум, болів і сподівань. Немає посади великого, геніального поета, на яку можна призначити когось певним указом, – геніальні поети приходять у світ, несучи в своєму серці біль, мудрість і надії народу, виражаючи його прагнення до добра, щастя і свободи, і їх відкриває нація.

¹ Коельо Пауло. Алхімік. – К. : Софія, 2003. – С. 162.

² Огієнко І. Українська культура. – К. : Абрис, 1994. – С. 166.

Покидаючи свою вітчизну, люди беруть із собою грудочку рідної землі – як найбільшу святиню життя, як найдорожчий скарб, який єднає людину із її рідним краєм, з корінням, із якого вона виросла. При виїзді у Канаду в скрутний час життя наші земляки-українці брали з собою Шевченкового «Кобзаря» – як священну пам'ять про свій народ і рідний край, як духовну грудочку рідної землі.

Твори Т. Шевченка з дитячих років формують духовні почуття людини. Вони вчать любити рідну землю, відкривати її красу, розуміти її трагічне минуле, задумуватись над її майбутнім. Вони є засобом формування здатності у зображених подіях, картинах, образах бачити той підтекст, що виражають ці події, картини, образи, а відтак навчають розуміти естетичний смисл розповіді, картини, образу.

А це і є основа естетичного ставлення до світу як такої риси людини, яка робить її духовно багатою, чутливою до людського болю і радості, формує турботу про долю рідного краю, вітчизни. Мабуть, немає в школі учня, який не знав би напам'ять таких слів Т. Шевченка:

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні нахилились,
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою,
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає...
І нема тому почину,
І краю немає!
Ніхто його не додбає
І не розруйнує...
І все то те... Душе моя,
Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая,
Чого марно плачеш,
Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
Хіба ти не чуєш людського плачу?³

Уривок з поеми «Сон» відображає милування красою рідної землі: українська природа говорить до нас образами замріяних степів і ланів, ставами, вербами і тополями, які розмовляють з ними. І все це, – видиме для ока, – стає вираженням вічності буття і його краси, яка промовляє серцю і якій «нема почину і краю немає». Тому на тлі цієї картини так глибоко сприймається біль душі, її сум і сльози.

Навчитись у поета так сприймати взаємозв'язок життя, природи і

---

³ Шевченко Т. Твори: В 3 т. – К. : Держлітвидав. України, 1963. – Т. 1 – С. 220.

людських трагедій і турбот – значить піднятися на нову сходинку у розумінні людини, літератури, життя, на нову сходинку у своєму духовному прозрінні. Поет відкриває глибокий контраст між тихим «раєм» природи і власною долею – своїм сирітським дитинством.

За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм,
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози.
...там матір добрую мою,
ще молодую – у могилу
Нужда та праця положили.
Там батько, плачучи з дітьми,
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!..⁴

В долі поета відобразилась доля України, її духовна велич і безправ'я, приниження царизмом. У баченні і особистому переживанні бід і тривог народу – сила і невмирущість поезії Т. Шевченка і її впливу на народні думки і почуття, її роль у духовному бутті України.

Тому творчість поета вічно сучасна у плині років. У ній невмирущий поклик людського духу до добра, правди і свободи. Уже перший твір поета – його балада «Причинна» – виступає як розкриття грізної стихії природи і трагічної долі людини: поет відобразив те, що визрівало у душі народу, але не було виражене у слові.

«Реве та стогне Дніпр широкий...» Він ревів і стогнав у часи кріпаччини, його стогін чула земля у страхітливі часи голодомору. Горами піднімалися його хвилі у часи фашистського нашествя. Тому й стали слова вступу до балади народною піснею, виражаючи біль і любов народу, його роздуми над своєю долею.

Минає час, і кожне нове покоління відкриває все нові і нові глибини у відомих здавна словах поета. За кілька днів до створення заповіту він написав послання «І мертвим і живим», думки якого мовби народились саме сьогодні:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра...⁵

А його слова:

В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля, –

звучать як вічне втілення синівської любові до рідної землі, батьківського

---

⁴ Шевченко Т. Твори... – С. 541.

⁵ Шевченко Т. Твори... – С. 310.

заповіту нащадкам.

Коли промовляють ім'я Т. Шевченка, згадуються крилаті слова про те, що генії належать людству, але кожен із них – і син землі, яка народила його і дала йому крила. Все своє життя Т. Шевченко присвятив Україні, ніс біль і надію на звільнення закріпаченого народу. Про це говорить кожен рядок його творів і весь життєвий шлях поета. А тому не тільки його твори, а й саме життя Т. Шевченка і його доля є могутнім фактором виховання високих духовних почуттів і прагнень учнівської молоді.

У свій час відомий діяч української освіти С. Русова у статті про Т. Шевченка, вміщеній у п'ятитомній історії російської літератури, назвала його виразником світобачення свого народу і підкреслила, що його муза розвіяла масу дрібного шовінізму, темноти, невігластва в розуміння українського питання і відкрила можливості для розвитку національної ідеї в Росії. Дослідниця особливо наголошує, що поет – високообдарована художня натура, улюблений учень К. Брюлова. Його творчість – це відгомін народного болю і скорботи, характерний для української поезії. «Плаче Україна, і я плачу», – згадує вона слова Т. Шевченка і робить висновок, що основними мотивами поезії поета були мотиви вітчизни, любові до неї, її минулого, мотиви її сучасної неволі, підкреслює трагедію самотності поета.⁶

Духовному збагаченню учнів служить кожен твір поета, кожен рядок його поезії і саме його нелегке життя.

Проте нерідко трапляється, що учні більше знають про твори поета, ніж самі твори... Рідко можна зустріти учнівські роботи, які виражають роздуми над окремим образом, окремим рядком поета, наприклад:

Одне-однісіньке під тином;

Мене там мати повила;

Плаче Україна, і я плачу;

Немає в світі України, немає другого Дніпра;

Доля України у творах Т. Шевченка і інші.

У школі було б бажано глибше розкривати духовний стан поета в різні періоди його життя, особливо в перший період заслання, його дружбу з іншими засланцями, учасниками польського повстання. На Житомирщині сама логіка літературного розвитку учнів вимагає згадати про те, що наш земляк волинянин Денис Баньковський написав пісню на слова Т. Шевченка:

Нащо мені чорні брови,

Нащо карі очі...

Серед інших питань, на які хотілося б звернути увагу, можна назвати проведення вечорів і ранків на такі, наприклад, теми:

– Ім'я Тараса Шевченка на карті світу;

– «Заповіт» мовами народів світу;

– Т. Шевченко в оцінці зарубіжних діячів культури тощо.

Антон Лисовский
Творчество Т. Шевченко и духовный мир учеников
современной школы.

В статье рассматривается роль творчества Т. Шевченко в духовном

---

⁶ Русова С. О. Т. Г. Шевченко // История русской литературы XIX века / Под ред. Д. Н. Овсяннико-Куликовского. – М. : Изд. т-ва Мир, 1924. – Т. 2. – С. 362-373.

развитии учеников.

Ключевые слова: *духовное достояние, трагедии и беды, духовный смысл, отражение, фактор, эстетический, воспитание.*

Anton Lisovsky

***Works of T. Shevchenko and the inward of contemporary
school pupils***

The article focuses on the influence of T. Shevchenko's works on pupils' spiritual development.

Key words: *spiritual property, dramas and misfortunes, spiritual significance, reflection, factor, aesthetic, education.*